

szomorú esetét kendőre kihímezvén, a hímezést testvérének, Proknének ajándékozta. Ki is a kendőről húga rettenetes sorsát megértvén, ennek újszülött gyermekét gonosz férje elé tálalva, azt vele megetette. Az istenek megsokalva e nagy emberi gonosztságot, Proknét fecskévé, a megfőzött kisdedet fáczánná, Philomelát csalogánynnyá, Tereust pedig bankává tették.

*

Bemutatva ezekben madarainknak az ős — helyesebben ókori — népek hitéletében elfoglalt kiváló szerepét, vessünk még egy futó pillantást az Álmosunk születését intéző tündéri nemtő megtestesült alakjára, mondakörünk hatalmas »Turul« madarára, mely a honfoglaló útjában eltikkadt pihenő magyar hadat, midőn »időzne még a havasokat áthágni és ősei keresett honába haladéktalanul bémenni késlekedik — előhívott társaival — csodásan megszállja a tábort s csipése és ragadozásaival kényszeríti és ösztönzi, hogy az ígért földjére mielőbb leszálljon . . . « Nem szabad Turulunk-at oly madár-családban keresnünk, melynek egyedei inkább kerülnek, semhogy élesítenék tekintetüket a harcra s melyek tehát a krónikai hagyomány hadnemtői tisztét semmiképp sem tolthették volna be.

Lakatos Károly szerint a »Turul«-hoz fűződő hagyományok egyedüli méltó alakja a *fakó keselyű* (csatangoló keselyű, Gyps fulvus). Ez a *hadak madara*, mondja Lakatos, mely a seregeket csapatostól kísérni szokta; oda húzódik, a hol öldöklő háború van. Ez az az »öreg saskeselyű« mely: » . . . az Istentől és a természetől avégre teremtett légyen, hogy »eleven koporsó« és »temető-szolga« legyen.« Ez az a madár, melynek oly éles szaglása van, hogy: »ötvenezer lépésnyi földre megérezvén a halál szagát, nagysebesen repül oda . . . « s mely azért »a hadba menő vitézeket mindenütt szokta

követni, vévén eszébe azt, hogy a fegyverkezett vitézek más rendbéli fegyveres vitézek ellen támadván, csak lehetetlen dolog légyen, hogy egymás vérének kiontásától megmenekedhessenek, — Miskólczi szerint — a vitézek felette igen tartanak tőlük s megiszonyodnak belé, midőn seregenként látják táboruk körül az aerban keringeni; mivelhogy tapasztaltatott dolog, hogy sokszor annakelőtte harmadnapal is a következő harcot megszokták érezni . . . «

Turul-madarunk leghűbb képmásának tekinthető az ezeréves állami létünk emlékére ércbe öntött s itt bemutatott bányaidai »Turul.«
Kredits Ferencz.

Magyar pásztorkuttyák.

(Folytatása és vége.)

A közönséges komondortól meg lehet különböztetni a *bagolysszemű komondort* (*Canis familiaris domesticus hirsutus* Fitz.). Beckmann Lajos kitűnő művének 107. lapján¹ határozottan kiemeli, hogy »a magyar juhászkutyát rendszeren a nagy fehér, falusi bundáskutyával tévesztik össze«, a miben teljesen igaza van, mert hazai szerzőink legtöbbször nem tesz különbséget e két alak közt. Ennek az állítólagos magyar juhászkutyának első leírását Fitzinger művében találjuk fel,² hol a selyemszűrű farkaseb (*Canis domesticus luparius hirsutus*) neve alatt következő jellemzését olvashatjuk: »Nem egészen olyan nagy, mint a magyar farkaseb, melylyel azonban úgy általános testalakjában, mint egyes testrészeinek alakjában is csaknem teljesen megegyezik. Az a kevés

¹ Geschichte u. Beschreib. d. Rassen d. Hundes, II. köt. 1895.

² Sitzungsber. Akad. Wien, LVI. októb. füz., 1967, p. 12.

Csikos Fojtogató boldogan ereszkedett bele az ér vizébe, a melyen, alig ütve valamicske zajt, úszott el a nádas sűrűjébe. Ott a víz nem volt mély, de a mozgás meg volt nehezítve. A náderdő nagyon is buján sűrűsödött, az idei nád még nem nőtt ki egészen; de a tavalyi is megvolt s e közt rendkívül keserves volt a tigris haladása.

Még a partról látott volt itt valahol lent egy cse-nevész-fűzfát. Ahol az van, ott alkalmasint emelkedik a talaj. Lassan csörtetett keresztül a nádrengetegen; ezer meg ezer vízimadarat vert fel akközben.

Vége elérte a fűzfát, a mely nem dombon volt, hanem egy eddigelé észrevehetetlen töltésen, a mely benyúlt a nádasba. Talán közlekedési vonal volt valaha; — vagy csak afféle gát, a mit az árvíz ellen emeltek.

A tigris itt megpihent. Tekintetével bekalandozta a környéket. Megint csak ott állott meg a szeme, a hol a fehér gulya legelt a mocsár szélén.

Már teljesen kinappalodott s a mocsár szárnyas lakosságának a nagy mozgása megszűnt. A vadruczák egyesével-kettesével keringtek a nádas fölött s kint, a parton, bibiczek libbentek ide-oda, messzire mutogatva fehér hónaljokat. A hol a bibiczek futkostak, ott volt a gulya is. A Csikos Fojtogató szomjuságot érzett. Korán reggel már levágott volt egy gyöngye őzborjut, annak kevés volt a vére; — pedig a tigris legnagyobb gyönyöre, legédesebb tápláléka a vér, a mire folyvást szomjazik.

Vér! vér! piros, csörgedező, felséges vér, — ez kell a tigrisnek. Érdes nyelve ez után eseng; — egész

kegyetlen lénye ezt sóvárogja szünetlenül, a megbolondító, vakmerőségre ösztönző tikkadásig.

Most is ezt a szörnyű, égető vérszomjat érzi Bengália leánya. Szomjuságot a vére; olyat, hogy attól a pokol gyullad meg benne. De nem a fehér gulya látása kelti benne ezt az égető, mardosó, legyőzhetetlen vágyat! . .

Az éjjel, ezen az örülteknek való, zajos, fantasztikus, szabadságot kínáló, lángnyelvekkel sziszegő éjszakán kóstolt valamit; . . vért, a mi édesebb, zamatosabb, felségesebb volt minden egyéb vérnél: embervér volt az.

Az Abdullah vére!

Még a cirkuszigés borzalmi közt is megrészegetett attól a tigris. Ahhoz hasonlítható sovárgással még nem tapadt szétmarczangolt tetemre szomjazó nyelvvel.

Zulejka embervért izelt; pedig az a tigris, a mely ebbe belekóstol, olyanná válik, mint az alkoholista, a ki mindent feláldoz vak és leküzdhetetlen szenvedélyének.

Az emberhús puha és fehér, mint a fiatal galambé. A legvénebb tigris is bír vele, meg tudja emészteni. De az embervér, az maga a piros borral kévert cseppfolyós méz, a mitől meg kell részegedni. Ha ezt kóstolta a tigris, más vágya nincsen többé; csak minél sűrűbben visszavissza térni a kéjes gyönyörhöz, az embervér-iváshoz.

Zulejkának minden porczikáján lázas borzongás futott végig: a gulya mellett, a gyepen, megpillantotta a heverésző pásztort. Visszaemlékezett az Abdullah-vérére és égető, fojtó szomjuság kezdte kínozni. Olyan szomjuság, a minőt eddig még sohasem érzett. A toroka bedagadt tőle s

sajátosság, melynek tekintetében amattól eltér: az előfelé még kevésbé keskenyedő, tehát még kevésbé hegyes arczorr, a valamivel hosszabb és szélesebb s hegyén kissé kajla fül és a testnek még hosszabb, finomabb, lágyabb, csaknem selyemszerű szőrözete. Színe ugyanolyan mint a magyar farkasbé (vagyis komondoré).» Ez a fajta Fitzinger szerint ritka s csak Európa délkeleti részén gyakoribb.

Fitzinger leírásával sok tekintetben megegyezik a Beckmann Lajos könyvében található jellemzés.³ «A bécsi kiállításokon megfordult, magyar juhász-kutyáknak mondott állatok» írja a kutyák jeles ismerője «termetbentöbbszörre a közepes nagyságú (bizonyára német) juhász-kutyát ütötték meg. Hosszú, fehér szőrözetük tekintetében a németországi spicz-kutyára emlé-

³ Geschichte u. Beschreib. d. Rassen des Hundes, II. 1895. p. 107.

A BAGOLYSZEMŰ KOMONDOR. Lónyay Géza fényképe nyomán.

keztettek, azonban fejük vaskos, arczorruk tompább s kicsiny fülük kajla, vagy lekonyult volt. Pompás, hosszúszőrű, zászlós farkukat félholdalukán hátuk fölé kun- korították.»

Legújabbán Lónyay Géza írta le ezt a kutyát a magyar állatkedvelők lapjában⁴ s egyben az állat fényképét is bemutatta. Ismertetéséből kiemeljük a következőket. Az állat magassága 68–70, ritkán 80 cm. Termete rövid; homloka széles; arczorra rövid; szeme apró; füle inkább lelógó, hegyét le szokták vágni; végtagjai aránylag hosszúak, nagy lábfejjel és farkaskörmökkel (fiókkarommal); láb- szára rövid; farka lecsüngő, a vége behajlott. Egész testét hosszú, lompos, göndör (a képen hullámosan tincses, kolonczos) szőrözet

borítja, mely minthogy a mult évi szőr összezsapzik, még

⁴ Zoologiai Lapok, III. évf. 5. sz. 1901, p. 82, fig. 15. (p. 61.)

a tekintete zavarossá vált. Beleiben pedig mintha csavar forgott volna, hogy összetépjen és kuszáljon ott mindent.

És ebben a kegyetlen tikkadásában mozdulnia is alig lehetett. Sütött már a nap s a töltés gerincze kiemelkedett a mocsárból. A ki azon most végigmerész- kednék, azt a legbárgyúbb borjú is észrevenné.

Várni kellett, kínosan, keservesen várni. Ki tudja meddig? Talán a míg az éj sötétje borul megint a tájra. A *Csikos Fojtogató* óvatosan csúszott le a töltés gazos oldalán a víz széléig és forró testét ott hűsítette; — de a fejét folyvást kiemelte, hogy egy-egy mozdulatot se veszítsen el, a mi amott történik. A szél ő felőle lengedezett. A gulya vén bikája, egy feketenyakú szörny, fújva, tüsszögve, ümmögve fordult néhányszor a nádas irányába. Búgó, szakgatott bömbölésében ez volt:

— Érzek valamit, de nem tudom mit! Halálszag terjed, — vigyázzatok!

A pásztornak is feltűnt a szakadatlan morgás. — Talán farkas jár a nádasban, gondolta s felemelkedve, nagyokat kurjantott a bika felé: Kormos! ne hadd magad!

A vén bika belevágott első lábával a puha földbe s elkezdte maga mögé hajigálni a sarat.

Zulejka halkán nyávogott. Olyan volt az, mint a panaszos borjubögés. — Majd adnék én neked! gondolta magában Bengália szülötte. De ki törődik most veled? Ott a pásztor... a pásztor!... Embervérre vágyom; — szörnyen szomjazom embervérre!

Kinyújtózott, hatalmas talpát lefeszítette a töltés

partjára; karmait bemélyesztette a puha talajba s azután lassan, ideges rángással húzta vissza megfeszített lábát maga felé. A hol az éles, borzalmas karmok végigszántottak, ott hosszú, fekete barázdavonalak látszottak a gyepen. Ha valami érző, meleg, eleven test lett volna ott, csurgott volna már belőle a vér!...

A tigris halk neszt hallott a közelben. Villámgyorsan fordította arra a fejét. Egy furcsa kis állatot pillantott meg a nádas szélén, a víz partján. Barnaszőrű, fehér-torkú, laposfejű, eleven szemű, hosszúkas, alacsony állat volt. A farkát hanyagul eresztette le a zöldes mocsár- vízbe. Tekintete több kíváncsiságot árult el, semmint félelmet. Mereven nézett a tigris szeme közé s a mint észrevette, hogy Zulejka látja, megszólalt: — Már hallottam rólad, herczegnő. *Jajongó*, a sirály, elhozta híredet; ő neki a mező madarai beszéltek, hogy itt vagy és erre jössz. Leírták, hogy milyen gyönyörű és milyen télelmes vagy. A „*Csikos Fojtogató*“ nem irgalmaz, — mondták, jaj mindennek a síkon s a berekben. A mocsár lakói sincsenek tőle biztonságban. De én még sem félek...

A tigris kíváncsi, kurrogó morgást hallatott.

— Nem félek, folytatta a furcsa állat, mert énbennem soha kárt nem tehetnél. Én úgy úszom a víz alatt, mint a hal, sőt még annál is jobban. Eltűnném, a mint egy gyanus mozdulatot tennél. Ha a vízen átúszni próbálnál, odalent, a hullámok között, meg is marhatnálak s te utánam nem jöhetnél. Én vagyok *Halvész*, a vizek hóhéra; az ember *vidrának* hív engem.

a következő évben is hosszú koloncokban csüng alá. Fejét és arcát is hosszú bozontos szőr fűdi; szempillája ritka. Színe hófehér vagy világos hamvas szürke; fekete vagy tarka nem lehet. A szürke színalak szőrözete a hasa felé kissé világosabb is lehet, de nem fehér és fehér mellfoltja sincs. Orra mindig fekete; szemhéja rózsaszínű is szokott lenni. Az állat Lónyay G. szerint mogorva, haragtartó; büntetni nem lehet.

Ennek a kutyának két igen szép példányát vizsgáltam meg Kecskemét városa bugaczi pusztáján. Mind a kettő Zubornyák István, számadó öreg gulyás tulajdona. A két testvérállat mindegyike kan⁵, két éves, az egyiknek a neve «Bihari», a másiké «Baktai». A két állat teljesen egyforma s így az alábbi leírás mind a kettőre talál. Egész teste (orra hegyétől farka hegyéig, a fark vég-szőrei nélkül) 1'4 m. hosszú, jelesen feje 26 cm., nyaka és törzse 77 cm., farka 37 cm., farkának végszőre 26 cm (!) hosszú; vállmagassága 61 cm.; mellbősege 76 cm. Egész megjelenésében a közönséges komondorhoz hasonlít, de aránylag hosszabb testű. Feje rövid és zömök, homloka széles, alacsony, az arczorrba sekély horpadással megy át. Arczorra a komondorénál rövidebb, vaskos és nagyon tompa hegyű. Füle olyan mint a komondoré; tőben felálló, végső fele kajlán lecsüngő; szeme kisebb. Melle mély; törzse erőteljes, de szikár; horpasza eléggé felhúzódtott. Végtagjai magasak, de lábszára rövid. Lábfeje nagy, széles talpú. Farka a komondorénál rövidebb. A szőrben kitapintott farkat merevnek és vékonyknak találjuk; tövétől kezdve egy egész kanyarulattal pöndörödik a hát fölé s a vége balra kikunkorodik. Egész testét hullámos, lompos, a komondorénál lágyabb és hosszabb szőrözet borítja, mely a vedlés idejében összecsapzik és hosszú hullámos, helyenként zsinórszerű tincsekben és

⁵ Nagyon figyelemre méltó, hogy a bugaczi pásztornép a nőstény kutyát «kanczakutyának» nevezi.

koloncokban csüng le. Fejét, füle külső oldalát s egész arcát és ajkait is hosszú, tömött, bozontos szőrözet fűdi s az arczorr tövétől a szájugig erős szőrtaraj húzódik. Szeme körül a szőrözet sugarasan rendezkedett el s ennek következtében az állat szeme a bagolyéra emlékeztet. A végtagok hátsó oldala «tollas», az elülső a széles lábfejjel együtt meglehetősen hosszú, hullámosan tincses szőrű. Farkát nagyon hosszú, (26 cm.!) bozontos szőr fűdi, mely valóságos üstökforma sátor alakjában csüng a fark hegyéről a hát fölé. A frissen megvedlett állat szőre általában sokkal rövidebb s a pásztorok állítása szerint egészen göndör; ugyanilyen a fiatal állat szőre is, a miről a bugaczi intéző, Tóth Mihály, két hónapos példánya is tanuskodik. Bundájának a színe szennyes-fehér, a végtagok külső oldalán némi sárgás árnyalattal. Szeme belső zuga körül és arczorrán a szőr fekete-szürke, füleinek alsó fele rozsdás árnyalatú. Orra és ajka fekete; szeme sárgás-barna. Vannak szürke alapon feketés hullámokkal, sőt halovány rozsdaszínű alapon sötétebb rozsdavörös hullámokkal rajzolt alakok is.

Ez a kutya, melyet Lónyay Géza juhászkutyának mond s a melyről azt tartja, hogy «ősmagyar eb fajta», tapasztalásom szerint sokkal ritkább, mint a komondor. A szabadszállási Jakab-pusztán házörző ebül használják, Zubornyák István, a bugaczi számadó gulyás, a cserény és marha őrzésére tartja. Juhok mellett sehol sem láttam s ennek okából nem nevezem juhászkutyának.

Annyi bizonyos, hogy ez a bagolyszemű kutya bozontosan szőrös arczával, elülső oldalukon is hosszú szőrű lábaival, hatalmas és szőrös lábfejjel, valamint rendesen felkunkorodott sátoros farkával, feltűnően különbözik a simább és rövidebb szőrű közönséges komondortól, mindazonáltal zoológiai értelemben lehetetlen közöttük éles különbséget tenni. Véleményem szerint csupán egyéni változattal van dolgunk, épen úgy, mint a francia

— Tetszel nekem, kis szájhős, mormogta Zulejka. Bátorságod megnyer. Nos, ha olyan nagyon itthon vagy itt, megengedem, hogy kíséretemben légy s ha kell, útbagazits; mert új nekem ez a föld, ez a mocsár. Ah, hogy szomjazom, Halvész, ha tudnád! Vért ihatnám! Pedig nagyon sokára lesz még este, hogy belophassam a pásztort, az édesvérűt.

— A pásztorra éhezél? kérdezte Halvész felvillanyozva. Hisz' ez dicső! Ő az én legnagyobb ellenségem, mert halász is ő ezen a környéken. Sokszor megrongáltam titokban elhelyezett varsáit, a mikkel a pákászokat megkárosítja. Várj csak, tudok egy módot, hogy nem kell bevárnod az alkonyatot, mégis hozzájuthatsz.

— Ha megteszed, örök hálámra számíthatsz, kis gazember! ujjongott a tigris, alig bírva visszafojtani vágyát, hogy örömeiben fel ne bődüljön.

— Jól van, maradj itt s várj, kiáltotta a vidra.

A mocsárvíz gyöngén locscsant s Zulejka csak azt látta, hogy Halvész villámgyorsan siklik el az éren, abban az irányban, a merre a fehér gulya legelt.

Eltelhetett vagy tíz perc. A nap erősen süttött s a halászkák sírva-kercegve röpködtek egy pont fölött, a töltés beszöggelésénél. Ott a szomjas tigris feküdt, meglapulva. Mintha nem is élt volna, oly mozdulatlan volt. Várt-várt türelmesen, a hogy otthon, a dsungelben megszokta. Bizott új barátjában. Hisz' a hóhérságban egy pályán voltak mind a ketten.

Valami zaj támadt odaát. A tigris figyelt. A pász-

tor kiabálva közeledett; kergetett valamit s a botját hajigálta utána. Zulejka megpillantotta Halvészt, a mint sántaságot tetteve, nehézkesen futott a pásztor előtt. Egyenest a töltésnek tartottak.

A »Csikos Fojtogató« megértette kis ravasz bűntársának a tervét. A pásztor elvakulva fogja most kergetni egészen a gátig.

Mint a prédájához sunyin közelgő macska, elnyúlva sietett végig a töltés oldalán; lehúzódtott, a mennyire csak tudott. Fehér hasa a sarat érte. Szeme ördögi tűzben égett. Mintha két smaragdkő vált volna izzóvá szemüregében. Halvész gyönyörűen csinálta a dolgát. Az alacsony zombik közt bukdácsolva csalogatta az üldöző pásztort errébb-errébb. Már alig voltak néhány ölnyre a töltéstől.

Ekkor borzasztó bődülés reszkettette meg a levegőt. A *Csikos Fojtogató* már nem bírt magával, rárohant a halálra vált, remegő emberre.

Ugyanaz a sikoltás, az a halálhörgés hallatszott, mint a mikor Abdullaht vágta le Zulejka.

A gulya rémülten száguldott szanaszét. Csak Kormos, a vén bika, maradt egy helyben s dühösen morogva hánytta maga mögé a földet.

Zulejka kéjesen, gyönyörításként, möhön ropogtatta a pásztor csontjait s szívta a vérét.

Még Halvész is borzadva nézte.

(Folytatása következik.)

bozontos szőrű vizsla (*griffon*) esetében, a hol a gyapjas-bozontos szőrű alak (*griffon à poil long*) és a szálkás szőrű alak (*griffon à poil dur*) annyira egyéni természetű, hogy a tenyésztők — manapság legalább — még nem tudják elkerülni, hogy ugyanazon szülék ivadéka hol bozontos, hol szálkás szőrű ne legyen.⁶

Lakatos Károlytól úgy értesülök, hogy Baranyában, a zirczi apátság nagy-karácsonyi birtokán fekete, göndör szőrű komondor is van s azt a «tiszta fajú, fekete pásztorebet» is csak ide tudom számítani, melyet Herman Ottó a somogyvári ősmocsár zombékjai közt, több pásztorebernél (gulyásnál) látott «vaskarikán függő, helyesen fölszójazott kolonczzal a nyakán s egy tapodtat sem mozdulva ura mellől, kivéve természetesen a parancsot, a melyet rögtön s nagyon jókedvűen teljesített.»⁷

A magyar juhász-kutyáról Margó Tivadar is megemlékszik,⁸ mondván; «Hazánkra nézve jellemző a kutyának magyar válfaja, az úgynevezett kuvaszkutya vagy komondor (var. *pastoralis hungarica*), — leírására azonban — sajnos — nem terjeszkedik ki.

A **puli** (*Canis familiaris domesticus hungaricus*). Ezt a Magyarországon általánosan elterjedt kutyafajtát a kecskeméti pusztákon meglehetősen sok példányban volt alkalmam megvizsgálni. Főjegyeit következőkben vélem körvonalozhatni. Feje és törzse 66—76 cm., farka 28—34 cm. hosszú, vállmagassága 34—42 cm. Kicsiny testű, inkább rövid és meglehetősen magas lábú eb. Feje aránylag kicsiny. Homloka magasra domborodó s az arczorr tövétől mély beszögeléssel válik el; feje hátulja gömbölyded. Arczorra a sakáléra emlékeztet, a rókaénál valamivel vastosabb; meglehetősen hosszú, előfelé keskenyedő és hegyes. Egymáshoz közel álló füle nagy, tövében széles, fölfele hegyesedő,⁹ rendszeren egyenesen fölálló, azonban ha az állat fél, gyanakszik vagy szégyenkezik, fülét egyenesen hátra fekteti, mint a sakálok teszik. Törzse meglehetősen hosszú; végtagjai aránylag magasak. Farka aránylag hosszú s rendszeren a végével balra kanyarodva, a hát fölé kunkorodik; az állat azonban aláeresztve is hordja s ha lecsüng, végszöreiből bokán alul, csaknem a földig ér. Szőrözete arczorrán és végtagjainak elülső oldalán rövid, homlokán, feje tetején és füle külső oldalán jóval hosszabb, teste egyéb részén még hosszabb (7—12 cm. hosszú), farkának alsó oldalán a leghosszabb. Bundája a hát közep-vonalában többnyire kétfelé válik és a törzs két oldalán simán, vagy legfeljebb hullámosan csüng alá. Fölkunkorított farkának hosszú, bozontos szőre sátor szerűen borul a törzs hátuljára. Színezete rendszeren tiszta fekete, vedlés közben s gyakran még utána is vörhenyes fakószínű fekete, — a bugaczi pásztornép szerint: avas. Némely példánynak a mellén fehér foltja van és a füle hegye szennyes-fehér;¹⁰ másokon minden lábfej s egy félgyűrű a nyak alsó oldalán fehér, sőt a végtagok belső oldala

is fehér lehet. Ritkán oly tiszta fekete példányok is láthatók, melyek szeme fölött egy-egy kerekded fehér folt áll s ez a bélyeg a származás szempontjából nagyon fontos.

A magyar puli származásának kérdése nagyon érdekes, megoldásától azonban még valószínűleg távol állunk. Az irodalomban számos kutyafajtát találunk leírva, melyek némely vonásai teljesen ráillenek a pulira, azonban ezek egyikével sem azonosítható. Leginkább hasonlít a németországi spicz-kutyához, csak hogy gyöngédebb alkatú, füle nagyobb, arczorra hosszabb és hegyesebb; lényeges különbség továbbá, hogy a német spicz csak kivételesen fekete. A puli a cigánykutyával (*Canis domesticus zingarorum*) is közeli rokonságban áll, melyel minden lényeges jegye tekintetében megegyezik, azonban szőre hosszabb és színezete is más, mert a cigánykutyá fakó, vörhenyes ordas-szürke, vagy legfeljebb szürkés-barna, de sohasem fekete, csupán arczorra és lábai feketések.¹¹ Félreismerhetetlen továbbá, hogy a pulinak a cigánykutyától származott pusztai kutyával (*Canis domesticus zingarorum campestris*), valamint a pusztai spiczzel (*Canis domesticus zingarorum audax*), sőt a német csordás ebbel (*Canis domesticus zingarorum pecuarius*) is sok rokon vonása van.

A cigánykutyá eredetileg kelet-indiai kutyafajta, melyet a cigányok hoztak Európába s jelenleg mind az országokban előfordul, melyekben a cigányok megtelepedtek, vagy a melyeken legalább átvonultak. Föltéve, hogy a magyar puli a cigánykutyától származnék, a mi azonban nem valószínű, behozatalát könnyen megérthetnők, mindazonáltal sehogy sem volna megfelfejthető, miért maradt meg akkor a cigánykutyá mai napig is és hazánkban is, a maga ősi formájában. Ellenben sokkal könnyebb volna a pulit a németországi spicz-kutyából levezetni, mely a németiség révén esetleg fekete színezetre hajló példányokban kerülhetett hozzánk s itt azután némi, az életmód és az éghajlati befolyások rovására írható, alakbeli elváltozás mellett, fekete színezetben állandósulhatott meg. Ám még ennél is valószínűbb nyomra lépünk, ha arra a lapföldi kutyára gondolunk, melyet Payer, az észak-sarki utazó hozott volt magával s mely úgy az eszkimókutyához, mint Buffon izlandi kutyájához nagyon hasonlított. Ez az eb oly nagy volt mint egy kis farkas; bundája tömött; arczorra nagyon hegyes; zászlós farkát háta fölé kunkorította, de aláeresztve is hordta; füle részatosan fölállott; színe fekete volt, testének alsó oldala, továbbá egy félgyűrű a nyakán, valamint lába és egy-egy folt a szeme fölött fehér.¹² Ki ne ismerne ebben a mi pulink bizonyos — ámbár nem gyakori — alakjának fővonásaira? S valóban, ha ilyen, vagy ehhez hasonló kutyafajtából akarnók a pulit levezetni, legfeljebb a nagyság nagy eltérése ejtethetné az embert gondolkodóba, a mi azonban korántsem tekinthető komoly akadályúl, mert hiszen ismeretes, hogy a spiczforma, hegyesfülű, és -orrú kutyák mélyen lebecsátkoznak Dél-Európába és ott a legkisebbek, ellenben észak felé mindinkább hatalmasabb termetűekké válnak. Minthogy testalkatuk bélyegeiben az izlandi és eszkimókutyák, valamint Szibéria, sőt a sarki Amerika kutyái is feltűnően hasonlítanak az imént említett lapföldi kutyához, bizvást föltehető, hogy a spicz-, illetőleg puliforma

⁶ Kirchler, Katechism. der Hunderassen, 1892, p. 50.

⁷ Természettudományi Közlöny, 1891, p. 5.

⁸ Budapest és környéke . . . , 1879, p. 319.

⁹ Ne tévesztjük össze a pulival a némely vidéken (pl. Zalában) gyakori és szintén a juhokkal járó u. n. pumit, mely nagyobb és magasabb termetével, lecsüngő fülével, hosszabb és lágyabb szőrözetével, szennyes barnás-szürke színével és bozontos szőrös arczával kétségkívül a selyemszőrű kutyákra (pincsekre) vall. Ilyen ebet a jakabszállási juhászoknál is láttam, a hol «bajsi puli» a neve.

¹⁰ Ilyen a bugaczi intéző, Tóth Mihály, «Mudi» nevű pulija s állítólag ezt tekintik a legjellemzőbb és legtisztább alaknak.

¹¹ Fitzinger, Sitzungsber. Akad. Wien, LVI, októb. füz. 1867, p. 17.

¹² Pelzeln, Zool. Jahrbücher, I. 1886, p. 230.

kutyák valamikor az északi sark tájainak egész területében el voltak terjedve s így semmi sem áll annak a föltevésnek utjában, hogy eleink már őshazájukban is ismerték a pulit és épen nem lehetetlen, hogy a honfoglalás idejében hozták magukkal.¹³

A magyar puli a német spitzkutyához hasonlóan nagyon hű, gazdájához ragaszkodó és fölötte értelmes, habár meglehetősen ingerlékeny állat. Okosságának megfelelően nagyon különböző célra is használható. Többnyire juhászkutya, mely a juhokkal jár a legelőre s mint fürge és mindig kezes terelő kutya pompás szolgálatot tesz. A kecskeméti pusztákon a juhnyájjal¹⁴ rendszeren néhány komondor és egy-két puli jár s ámbár a juhászok azt állítják, hogy a lomha és komor komondor is jó terelő eb, mégis egyértelműen elismerik, hogy a fürge pulival semmiképp sem versenyezhet. Mindazonáltal téves az a hit, hogy a puli kizárólagos juhászkutya. Tóth Mihály két szép pulija (Mudi és Avas) például a kondával jár s a kanásznak valóságos jobb keze. A kicsiny csahos a legmarczonább kantól sem hőköl vissza s fürgén ide oda szökelve, éles hangú, szapora ugatásával és apró fogait csattogtatva, ugyancsak rendben tartja a kikapós agyarasokat. Önérzetét azonban az sem sérti, ha szelidebb jószágot bíznak gondjaira s mint Kecskemét közelében a Ródlí dülön értesültem, Miklovics József «Ficzko» nevű pulija reggeltől napestig a tyúkokat őrzi. A puli e mellett általában tartott s például a kecskeméti tanyákon nagyon gyakori házőrző eb. Ugyancsak hangos üdözlettel s a nadrág iránt való félreismerhetetlen előszeregettel fogadja ez idegent. A pitvarajtó előtt lomhán heverő komondorok még föl sem vetették a fejüket, még egy bosszús kaffantásra sem érdemesítették a látogatót, a mikor a kis sátán már hevesen támad és rikácsoló csaholásával végre feingerelvén, talpra állítja a medvefejű, marczona ebeket is. De ha az ember nyugodtan megáll és merőn szembenéz vele, akkor fülét hátra vetve és farkát behúzva, szégyenkezve elsompolyog s legfeljebb tisztes távolból nyeffent még egy-kettőt, szeme zugából sunyi pillantást vetvén a háborgatóra. Egyénisége azonban korántsem egyforma, mert a hol gyakoribb a látogató, ott a puli nagyon barátságos tud lenni; egy-két jó szó, egy kis czirógatás elegendő arra, hogy az embert kegyeibe fogadja.

Méhely Lajos.

Észak-Németország őslakóinak vadjai.

Észak-Németország legrégebb lakóiról nincs semmi megbízható adat, följegyzés. De az bizonyos, hogy mielőtt a rómaiak ismerték volna ezt a vidéket, laktak már ott emberek. A jégréteg eltűnése után, miután friss növényzet borította a földet és az erdőket vadállatok népesítették be, megjelent nemsokára az ember is és vadász népek, később valószínűleg finnek, járták keresztül-kasúl az erdőket. Ezeket azután valószínűleg a délkeletről jövő népek szorították ki, kik már valamivel magasabb műveltségi fokon állottak; háziállatokat hoztak magukkal és állandó lakhelyeket építettek. Történelmi idők előtti sírok és konyhahulladékokból (kjökken mödding) következtethetünk az ő műveltségükre.

¹³ Pelzeln véleménye szerint az összes puliforma kutyák valamely negyedkori, kihalt ebfajról származnak.

¹⁴ Jakabszálláson: bürge, talka.

Vadászattal és halászattal foglalkoztak a legrégebb lakók. Sok azok közül a vadak közül már kihalt, egyrészt a megváltozott éghajlati viszonyok, másrészt az emberi műveltség haladása következtében. Így pl. a mammuth, orrszarvú, barlangi medve, óriás szarvas és a bölény. Számtalan kövült és félig kövült csontmaradvány, milyeneket mocsarakban, barlangokban találnak, bizonyítja ezt s ezek sok esetben megbízhatóbb bizonyítékok, mint a későbbi idők irott följegyzései. Kövült mammuth- és bölény-csontváz-részletek vannak a kieli állattani muzeumban is. Hogy az ember kortársa volt ezeknek az óriásoknak, az be van bizonyítva. Nehring tanár ezt a tényállást Észak-Németországra nézve is bebizonyította csiszolatlan kő-korszakbeli kovaszilánk eszközök által (még pedig az óriás szarvasra vonatkozólag).

Más állatok hasonló okok következtében pusztultak ki arról a vidékről, de előfordulnak vadon még most is más részein a földnek, pl. a pézsmatulok, rénszarvas, melyek most az északi vidékek lakói, vagy az ember különös védelme alatt néhány példányban még képviselve vannak, vagy mint a medve, félreesőbb vidékekre húzódtak. A ló is régebben vadon fordult elő. Más fajok nagyon megkevesebbedtek egyéni számukra nézve és tartózkodási helyük számára nézve is, mint a hogy azt a vaddisznónál, szarvasnál, farkasnál és hódnál látjuk.

Azok a leletek, melyek a csiszolt kő-korszakból maradtak fenn, sokkal hitelesebb képet nyújtanak Észak-Németország őslakóinak foglalkozásáról és háztartásáról, mint a sírok; egyszersmind áttekintést is nyerhetünk belőlük azokról a vadokról, melyeket abban az időben vadásztak, ettek, vagy háztartási célokra használtak.

A ragadozók közül a barna medvét, mint legneembesebb vadat, igen sűrűn vadászták. A Harz hegységben, Schwarzföld közelében, Struckmann dr. talált részben fölnyitott csontokat is. Az őslakók sohasem mulasztották el a csöves csontokat a tűznél megmelegíteni, egy ügyes itéssel föl pattantani, hogy a benne lévő csontvelőt élvezhessék, úgysis kevés zsirt ettek, minthogy vaddal táplálkoztak. A hatalmas szemfogakat kitérték és ékszerű használták. Háromszáz év előtt a medve Észak- és Közép-Németországban nem volt ritka jelenség. Most azonban már kipusztult.

A farkas sem volt Németországban ritka vendég. 1797-ben még garázdálkodott ez a »nyájak veszedelme« Regensburg közelében. Ezt is vadászták már az őslakók, mit a régi sírokban talált átfúrt fogak bizonyítanak, melyek szintén ékszerűül szolgáltak.

A rozsomák is (*Gulo borealis*), mely kizárólag északon fordul elő, régen Németország vadjaihoz tartozott. Ezt bizonyítják a Harz egyik barlangjában talált csontvázmaradványok. Még újabb időben is talált I. H. Blasius, a német zoológus, Fraunfeld közelében, Szászországban rozsomákat.

Vidrát, borzot és vadmacskát, melyek régen sokkal nagyobb számban fordultak elő, sűrűn vadásztak az őslakók és meg is ették, a hogy az a konyhahulladékokban előforduló csontokból látszik. Hisz még a század elején is volt a Harz-hegységben, de kövült csontvázdarabokat még nem találtak.

A hód és a nyúl sem hiányzott az őslakók asztaláról. A fehér havasi nyúl (*Lepus variabilis*) régebben Németországban is előfordult, most azonban fölhúzódtott északra és a magasabb hegységekbe.

A szarvasnak is sok képviselője élt akkor. A szarvas, őz, jávorszarvas, dämvd, rénszarvas és óriás-